

การขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา* SOCIALIZATION THROUGHOUT THE BUDDHIST PROCESS

พระครูปกครองสังขกิจ (เถาถวิล)

Phrakrupakhunsangkakit (Thaothawin)

พระมหามานพ ปกสโร (ขุนแก้ว)

Phramahamanop Papassaro (Khunkeow)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคตรราช

Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Thailand

E-mail: ddm08358@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง การขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา โดยผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการค้นคว้า และวิเคราะห์จากเอกสาร งานวิจัย หนังสือ ตำรา พจนานุกรม ตลอดจนคัมภีร์ในศาสนาต่าง ๆ ทั้งภาคภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษ การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการอบรมสั่งสอนสมาชิกของสังคมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคมเพื่อให้เห็นคุณค่าและนำเอากฎเกณฑ์ระเบียบปฏิบัติไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ การขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์จะต้องได้รับตลอดชีวิตส่วนการขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา ก็ได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญาและมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ให้เป็นจริยธรรมสายกลางที่สร้างปัญญาให้เป็นอริยชน เป็นคุณธรรมส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยองค์ธรรม 8 ประการ ดังนี้ 1) สัมมาทิฐิ 2) สัมมาสังกัปปะ 3) สัมมาวาจา 4) สัมมากรรม 5) สัมมาอาชีวะ 6) สัมมาวิหิงสา 7) สัมมาสมาธิ 8) สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ ดังนั้นการประยุกต์พุทธธรรมทั้งในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรมในการขัดเกลามนุษย์จึงเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และในฐานะทรัพยากรขององค์การและประเทศชาติ ทำให้คนเป็นมนุษย์ที่มีทั้งความเก่ง ความดี และมีความสุข ในพระพุทธศาสนาถือว่าบุคคลที่อบรมขัดเกลาตนเองดีแล้วย่อมแตกต่างจากผู้ที่

* Received 18 October 2022; Revised 27 September 2023; Accepted 29 September 2023

ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาและนำมาซึ่งความสุขความสงบทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งยังส่งผลให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม รวมทั้งการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

คำสำคัญ: การขัดเกลาทางสังคม, กระบวนการ, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

An academic article on “Socialization throughout the Buddhist Process” aims to study socialization throughout the Buddhist process. We used research methods and analysis from documents, research papers, books, textbooks, dictionaries, and scriptures in various religions, both Thai and English. Socialization means the process of educating members of society to learn social order in order to appreciate and apply rules. Rules of conduct as a guideline for conduct Socialization is a necessity that human beings must acquire throughout their lives. As for socialization throughout the Buddhist process, it has adopted the principles of Buddhism, namely the Threefold Principles, which consist of morality, concentration, and wisdom. And the eightfold path, which is the guideline or practice that is a middle way of ethics that creates a mortal person to be a noble person It is a virtue that promotes human resource development. It consists of eight virtues, as follows: 1) Right view 2) Right Intention 3) Right speech 4) Right Action 5) Right livelihood 6) Right effort; 7) Right mindfulness; and 8) Right concentration. Therefore, the application of Buddha Dharma both in the worldly and globally in human resource development is beneficial to both human beings as individuals. and as a resource for the organization and the nation. Make people human beings with both talent, goodness, and happiness.

Keywords: Socialization, process, Buddhism

บทนำ

การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่สังคมช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้และรับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี บรรทัดฐานทางสังคมไว้เป็นของตน และทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม ทำให้สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการอบรมขัดเกลาทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและช่วยเพิ่มพูนพัฒนาความสามารถของมนุษย์ให้มีลักษณะความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยทั่วไปการขัดเกลาทางสังคมกระทำมาตั้งแต่วาระ

ที่บุคคลเกิด รู้ตามได้ และดำเนินไปตลอดชีวิต หรือตั้งแต่เกิดจนตาย (พระครูอุทุมพรภักดิ์ธรรมกตปุณฺโญ (พ่อขุนพัน) และพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, 2563)

พระพุทธศาสนาเป็นเสมือนเครื่องกลั่นกรองความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดของบุคคล หากบุคคลได้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตามหลักคำสอนได้มากเท่าใด พระพุทธศาสนาก็สามารถมีบทบาทในการสร้างเสริมขัดเกลาแนวคิดของบุคคลนั้นให้สมบูรณ์ สังคมปัจจุบันได้เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมอย่างมาก ทั้งปัญหาสังคม เสื่อมศีลธรรม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด ปัญหาความอดอยากของประชาชน จะเห็นได้ว่าปัญหาเหล่านั้นมีทั้งปัญหาส่วนตัว ครอบครัว และปัญหาสังคม ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความเสื่อมและห่างไกลระหว่างบุคคลกับศาสนา ทำให้คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่ได้รับการขัดเกลาคุณธรรมจริยธรรมเท่าที่ควร ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีส่วนสำคัญยิ่งที่จะช่วยในการขัดเกลาเรื่องราวเหล่านั้น โดยมีหลักพุทธธรรมสำคัญเป็นเกณฑ์ในการสั่งสอนอบรมขัดเกลาบุคคลในสังคม (พระพิชฌุพล สุวณฺณรูป (รูปทอง), 2558)

หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการขัดเกลามนุษย์ มีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาทไม่เมาในชีวิต นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีชีวิตเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักขัดเกลาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพในตัวเอง เราจึงจะต้องดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม

สรุป การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยการเรียนรู้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อให้อยู่ร่วมกันกับคนในสังคมได้ มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ถ่ายทอดวัฒนธรรม มนุษย์เรียนรู้กระบวนการขัดเกลาตั้งแต่เกิดจนตาย โดยผ่านสถาบันต่าง ๆ ในสังคม การขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา นั้น เป็นการประยุกต์หลักธรรมที่ช่วยขัดเกลาจิตใจมนุษย์ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท รู้จักผิดชอบชั่วดี ไม่เวียนว่ายอยู่ในความทุกข์ และมีความเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

การขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการจัดระเบียบสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมมีลักษณะพฤติกรรม ค่านิยม บรรทัดฐาน ทศนคติที่ตรงกันหรือใกล้เคียงกันเป็นรูปแบบของการปกครองสังคมรูปแบบหนึ่งที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้มีนักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ได้ให้ความหมายและความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมไว้แตกต่างกัน ดังนี้

ความหมายการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม เป็นคำที่นักวิชาการและคนทั่วไปในปัจจุบันรู้จักและเข้าใจร่วมกันว่ามาจากคำว่า Socialization ในภาษาอังกฤษ เพราะเมื่อประมาณ 20 ปีเศษมาแล้ว คำนี้มีกนิยมนำมาใช้ การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมบ้าง สังคมประกิตบ้าง สังคมกรรมบ้างขณะที่ในความเข้าใจร่วมกันคือการอบรมสั่งสอนควบคู่ไปกับการเลี้ยงดูบุคคลในสังคม ดังนั้นสังคมกรรมคือ กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมซึ่งดำเนินอยู่ตลอดเวลาที่มนุษย์มีลมหายใจ เป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งวัฒนธรรมและลักษณะทางสังคมเพื่อที่สังคมจะได้ใช้ในการขัดเกลาให้สมาชิกทุกคนโดยสมาชิกใหม่ได้รับทราบถึงกฎเกณฑ์ของสังคมและเนื้อหาของวัฒนธรรมในขั้นต่อมาจะได้ยอมรับกฎเกณฑ์เหล่านั้นเข้าไปไว้เป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปของสังคมและเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มของ (ดำรง ฐานดี, 2522)

การขัดเกลาทางสังคม เป็นเรื่องที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญ เช่น นักสังคมวิทยานักมานุษยวิทยา นักจิตวิทยา นักจิตวิทยาสังคม นักพฤติกรรมศาสตร์ นักปรัชญา เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเห็นว่าการขัดเกลาทางสังคมมีผลต่อพฤติกรรมและการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลเป็นอย่างมาก ซึ่งนักสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมายไว้ ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่า การขัดเกลาทางสังคม โดยสรุปว่า เป็นกระบวนการซึ่งมนุษย์ได้เรียนรู้การเป็นสมาชิกของสังคมหรือกลุ่ม โดยการรับเอาบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมมาเป็นของตนและเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตามบทบาท หรือหน้าที่ทางสังคมของตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549)

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ ได้ให้ความหมายของการขัดเกลาทางสังคมไว้ว่า ในแต่ละกลุ่มแต่ละหน่วยที่มนุษย์เราเป็นสมาชิกอยู่ ย่อมมีกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติตามเพื่อให้กลุ่มนั้นมั่นคงอยู่ได้โดยราบรื่น บุคคลจึงต้องเรียนรู้ที่จะประพฤติปฏิบัติในทางที่สังคมยอมรับ ซึ่งการเรียนรู้เริ่มตั้งแต่บุคคลคลอดออกมาเป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ การเกี่ยวข้องสังสรรค์กับเพื่อนมนุษย์คนอื่น ๆ ในสังคมจะทำให้บุคคลมองเห็นลู่ทางที่จะปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามที่กลุ่มของตนคาดหวังไว้ ทั้งนี้คำที่ใช้อธิบายคำว่า การอบรมขัดเกลา นิยมใช้คำว่า สังคมประกิต หรือการเรียนรู้ระเบียบสังคมกันเป็นส่วนใหญ่เพื่อการรับรู้และเข้าใจที่เหมือนกันในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์, 2529)

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์กล่าวไว้สองความหมายว่า “การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์เรียนรู้วัฒนธรรมและสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง” และ “การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาบุคลิกภาพ สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน” (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, 2547)

สรุปความว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่กลุ่มหรือสังคมได้ทำการสั่งสอนสมาชิกทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้สมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบ วิธีการ

กฎเกณฑ์ความประพฤติและค่านิยมต่าง ๆ ที่กลุ่มหรือสังคมนั้นได้กำหนดไว้ เป็นระเบียบของความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มหรือสังคมนั้นเพื่อให้สมาชิกดำรงตนอยู่กับผู้อื่นในสังคมนั้นอย่างปกติสุข

ความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคม เป็นสิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ เป็นหลักในการปฏิบัติที่บุคคลจะต้องเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่ง ๆ ที่กำหนดไว้เพื่อให้มีความสัมพันธ์กันได้นั้นการขัดเกลาทางสังคม จึงเป็นวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก เป็นการรับเอาคุณค่าของกลุ่มที่บุคคลร่วมอยู่ด้วยในฐานะสมาชิกกลุ่ม ซึ่งทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกเป็นตัวตน หรือตัวของตัวเอง (Self) คือ ความรู้สึกว่าเป็นมนุษย์ต่างจากคนอื่น สามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิด ประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบ หรือตามความเหมาะสมในกลุ่มอื่น ๆ การขัดเกลาทางสังคมจึงมีขั้นตอนที่ค่อนข้างซับซ้อนและสิ่งที่เรียนรู้นี้อาจจะแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์โดยบุคคลจะต้องผูกพันกับโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่ ความผูกพันนี้แสดงออกมาในลักษณะที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่และบทบาทในเรื่องต่าง ๆ เช่น การงานการปกครอง การศึกษา การศาสนา การมีครอบครัว การนันทนาการ เป็นต้น (สุพัตรา สุภาพ, 2536)

1. ครอบครัว (family) เป็นตัวแทนสำคัญที่สุดในการทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม เพราะเป็นสถาบันแรกที่เด็กจะได้รับการอบรมสั่งสอนและจะมีความผูกพันทางสายเลือดอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะมีผลทางอารมณ์ ความประพฤติ เจตคติ ตลอดจนบุคลิกภาพของบุคคลมากที่สุด เช่น พ่อแม่สั่งสอนให้ลูกเป็นคนกตัญญู เป็นต้น

2. กลุ่มเพื่อน (group of friends) เป็นตัวแทนที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมอีกหน่วยหนึ่ง เนื่องจากกลุ่มแต่ละกลุ่มย่อมมีระเบียบ ความเชื่อและค่านิยมเฉพาะกลุ่ม ซึ่งอาจแตกต่างกันออกไปตามลักษณะกลุ่ม เช่น การแต่งกาย กลุ่มเดียวกันอาจจะแต่งกายคล้าย ๆ กัน

3. โรงเรียน (school) เป็นตัวแทนสังคมที่ทำหน้าที่โดยตรงในการขัดเกลาสมาชิกตั้งแต่วัยเด็กจนถึงผู้ใหญ่ โดยอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของสังคม ตลอดจนค่านิยมและทักษะอันจำเป็นแก่สมาชิกในสังคม

4. ศาสนา (religion) เป็นตัวแทนในการขัดเกลาจิตใจของคนในสังคมยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม มีศีลธรรม จริยธรรม และความประพฤติในทางที่ถูกที่ควรโดยศาสนาจะมีอิทธิพลทางจิตวิทยาต่อบุคคลในการสร้างบุคลิกภาพเป็นอย่างมาก

5. กลุ่มอาชีพ (professional group) อาชีพแต่ละอาชีพจะมีการจัดระเบียบการปฏิบัติเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มที่มีอาชีพค้าขายจะต้องมีความซื่อสัตย์ไม่เอาเปรียบลูกค้า ผู้ที่เป็นสมาชิกใหม่ของกลุ่มต่าง ๆ ก็ต้องเรียนรู้ประเพณีของกลุ่มอาชีพที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

6. สื่อมวลชน (mass media) มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของสมาชิกในสังคม มีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมแก่มนุษย์ในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านความคิด ความเชื่อ แบบแผนการประพฤติปฏิบัติ (วิชัย ภูโยธิน และคณะ, 2551)

สรุป การขัดเกลาทางสังคมมีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ โดยมนุษย์ได้รับการขัดเกลาเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุขนั้น มนุษย์ก็ต้องประพฤติปฏิบัติตนตามกฎเกณฑ์ ระเบียบหรือวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ หากประพฤติผิดหรือไม่เป็นไปตามที่สังคมคาดหวังเอาไว้ก็จะสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม ทำให้สังคมวุ่นวายขาดระเบียบวินัย ก็จะทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมา ฉะนั้นมนุษย์เป็นสัตว์สังคมเมื่ออาศัยอยู่ในสังคมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นก็ต้องได้รับการขัดเกลาที่ดีจากความสำเร็จของตนเองเป็นหลักในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองการพัฒนาตนเองและอาศัยกัลยาณมิตร ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา องค์กรต่าง ๆ เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ หรือชุมชนและสื่อมวลชน เป็นต้น (จิราภา ธรรมไพศาล, ม.ป.ป.)

ประโยชน์ของการขัดเกลาทางสังคม

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่จำเป็นต่อสังคมมนุษย์มาก เพราะถ้าไม่มีการขัดเกลาสมาชิกรุ่นใหม่ให้สังคมแล้ว สังคมก็ไม่สามารถพัฒนาหรืออยู่รอดได้ เราสามารถจำแนกประโยชน์ของการขัดเกลาทางสังคมได้ดังนี้คือ

1. สร้างระเบียบวินัยให้แก่สมาชิกในสังคม ทำให้สมาชิกสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข องค์กรทางสังคมจะทำหน้าที่ขัดเกลาอบรมสั่งสอนให้สมาชิกรู้ว่าเราควรมีพฤติกรรมอย่างไรและเราสามารถคาดหวังได้ว่าผู้อื่นจะมีพฤติกรรมอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติตนสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้อื่น

2. สร้างแรงบันดาลใจ อุดมการณ์ ทศนคติ ความเชื่อแก่สมาชิกเพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้สมาชิกทำงานร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกันและมีจุดหมายร่วมกัน ทำให้สังคมมีความก้าวหน้าขึ้นได้

3. สร้างความรู้ทักษะอันจำเป็นในการดำเนินชีวิตให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกในสังคม ให้รู้จักแนวทางและเป้าหมายในการพัฒนาชีวิตของตนเองและทำประโยชน์ต่อสังคม (จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, 2547)

สรุปว่า การขัดเกลาทางสังคมมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ โดยมนุษย์ได้รับการขัดเกลาเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการอบรมสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้และปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม โดยใช้วิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับความหนักเบาของพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมานุษย์ก็ต้องประพฤติตนตามกฎเกณฑ์ ระเบียบหรือวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ หากประพฤติผิดหรือไม่เป็นไปตามที่

สังคมน่าหวังก็จะสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม ปัญหาสังคมก็จะตามมา ฉะนั้นมนุษย์เป็นสัตว์สังคมเมื่ออาศัยอยู่ในสังคมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมก็ต้องได้รับการขัดเกลาที่ดีจากความสำเร็จของตนเอง การพัฒนาตนเองและอาศัยกาลยถากรรมมิตร ตัวแทนที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถาบันการศึกษาหรือโรงเรียน สถาบันศาสนา กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชนการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการสร้างระเบียบวินัย สร้างแรงบันดาลใจให้มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข เพื่อการพัฒนาชีวิตของตนเองและทำประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งซึ่งช่วยทำให้คนในชุมชนเกิดจิตอาสา นำไปสู่การสร้างคุณประโยชน์ให้กับผู้อื่น สำหรับการขัดเกลาทางสังคมจะมีลักษณะของการถ่ายทอดและการอบรมให้บุคคลได้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ดี สามารถประพฤติตนได้อย่างเหมาะสมในชุมชนและต่อสังคม กระบวนการขัดเกลาทางสังคมในแต่ละสถาบันก็ได้มีบทบาทในแต่ละด้านของการให้ความรู้และการปลูกฝังให้คนในชุมชนเป็นคนดี และมีการวางตัวให้เหมาะสม โดยมีสถาบันการขัดเกลาที่สำคัญ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน

การขัดเกลาทางสังคมช่วยปลูกฝังลักษณะนิสัยในตัวบุคคล ลักษณะนิสัยประจำตัวของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากการได้เห็นได้เรียนรู้สิ่งนั้น ๆ อยู่เป็นประจำจนเกิดความเคยชิน ดังนั้นการที่บุคคลได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นคนขยัน ตื่นเช้าอยู่เป็นประจำตั้งแต่เด็ก ก็จะทำให้เป็นผู้ที่ไม่นิ่งดูดายและตื่นนอนเช้า ก่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ได้มาจากการเรียนรู้จากบุคคลอื่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง จากนั้นก็ก่อให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาอันจะนำไปสู่การคิด การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เช่นครอบครัวสอนลูกให้ทำอาหารต่าง ๆ การเรียนรู้นั้นจะทำให้ลูกเข้าใจถึงวิธีการปรุงอาหารแต่ละประเภท ซึ่งจะนำไปสู่การดัดแปลงเป็นอาหารอย่างอื่นได้อีก และเป็นแบบอย่างของการแสดงพฤติกรรมในสังคม เช่น คนไทยถูกอบรมสั่งสอนจากทุกสถาบันทางสังคมให้เป็นผู้ที่กตัญญูต่อพ่อแม่ เช่น เคารพเชื่อฟัง ดูแลท่านยามแก่ชรา การปฏิบัติต่อ ๆ กันมาทำให้กลายเป็นพฤติกรรมที่คนไทยรุ่นต่อ ๆ ไปจะต้องปฏิบัติตามแบบอย่างของผู้ที่สังคมยอมรับว่ามีความกตัญญูต่อบุพการี

มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคมเพื่อจะได้มีบุคลิกภาพเช่นเดียวกับมนุษย์ผู้อื่นและรู้จักระเบียบของสังคมหรือวัฒนธรรม มิฉะนั้นจะมีพฤติกรรมเหมือนสัตว์และไม่สามารถเข้าสังคมมนุษย์ได้

การขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา

ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดที่เห็นว่าการขัดเกลาที่มีผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ขึ้นอยู่กับการคบเพื่อน รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี การฝึกอบรมจิต ที่เรียกว่า “ปรโตโฆสะ” ที่หมายถึง เสี่ยงจากผู้อื่น หมายถึง คำพูด คำแนะนำ ชี้แจงคำโอฆณากระแสบ่าว ข้อเขียน บทความจากบุคคลหรือแหล่งข่าวต่าง ๆ เพื่อนที่ดีตามหลักกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นองค์คุณของกัลยาณมิตรหรือคุณสมบัติของมิตรที่ดีหรือมิตรแท้คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีและความเจริญรวมทั้งความมีโยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี เมื่อเทียบในกระบวนการพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการอยู่ในระดับที่เหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองเป็นอิสระ ส่วนในระบบการศึกษาอบรม โยนิโสมนสิการเป็นการฝึกใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิด วิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ ผิวเผิน เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

1. การขัดเกลาทางร่างกาย หมายถึง การพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญอกงามในอินทรีย์ 5 หรือทวาร 5 ได้แก่ ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย การพัฒนาทางกายเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง 5 ทางเป็นไปอย่างปกติไม่เป็นโทษไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งที่ดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งที่ดีมีประโยชน์ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น

ทัศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า การที่บุคคลจะมีแนวคิดในการปรับเปลี่ยนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมของตนเองนั้น “การรู้จักตนเอง” มีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะการพัฒนาพฤติกรรมเป็นการพัฒนาพฤติกรรมตนเอง การที่จะพัฒนาตนเองได้ดีและถูกต้องนั้น จะต้องรู้จักตนเองเสียก่อนว่าตนเองมีจุดเด่นจุดด้อยอย่างไรแล้วจึงหาทางแก้ไขในส่วนที่เป็นจุดด้อยนั้น เรียกว่า “ไตรสิกขา” คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนาได้เน้นให้เห็นทั้ง 3 ด้าน

2. การขัดเกลาทางจิตใจหมายถึง พัฒนาจิตใจเพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา ศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเป็นต้นสมรรถภาพทางจิตดี คือ การมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ขันติ คือ มีความอดทน สมาธิ คือ ความมีใจตั้งมั่น อธิษฐาน คือ มีความเด็ดเดี่ยว วิริยะ คือ มีความเพียร สติ คือ มีความระลึกรู้เท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แ่มชื่นเบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิต หรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

3. การขัดเกลาทางสังคม (socialization) เป็นกระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ การขัดเกลาทางสังคมทำให้มนุษย์

เปลี่ยนแปลงจากสภาพสัตว์ตามธรรมชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีวัฒนธรรม การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย โดยมีองค์กรที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญๆ ได้แก่ ครอบครัว สถานศึกษากลุ่มเพื่อน สำนักงานหรือองค์กรที่บุคคลสังกัดอยู่ สถาบันทางศาสนา และสื่อมวลชน (นียพรรณ วรณศิริ, 2540) การขัดเกลาทางสังคมมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมโดยยกตัวอย่างเด็กผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งเกิดจากแม่ปัญญาอ่อน หูหนวกและเป็นใบ้ไม่ทราบว่ามีใครเป็นพ่อเด็ก เด็กอยู่กับแม่ตามลำพังและถูกตาดยายกักตัวไว้ในโรงนาเด็กคนนั้นไม่มีโอกาสติดต่อกับใครโดยเฉพาะไม่มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับแม่ได้เลยจนมีผู้มาพบเด็กคนนี้เมื่อเธออายุได้หกขวบครึ่ง แต่ดูคล้ายเด็กอายุหกเดือน ยังพูดไม่ได้ได้แต่แสดงกิริยาท่าทางและทำเสียงอู้อี้ มีอาการหวาดผวาและดูร้ายเหมือนสัตว์ หลังจากนำเด็กมาฝึกฝนอบรมพบว่าเธอสามารถพัฒนาตัวเองได้รวดเร็วจนมีพัฒนาการทางสังคมสมวัย การที่เด็กสามารถเรียนรู้ได้ ก็พิสูจน์ได้ว่า การที่เด็กขาดความสามารถต่าง ๆ เนื่องจากขาดการติดต่อสัมพันธ์ และการขัดเกลาทางสังคม (พงษ์พันธุ์ มณีรัตน์, 2529)

4. การขัดเกลาทางอารมณ์หมายถึง การพัฒนาการกระทำ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจากับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใด ๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

5. การขัดเกลาทางสติปัญญา หมายถึงการพัฒนาทางสติปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตองงามต่อไป

กระบวนการขัดเกลามนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา

การขัดเกลามนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเป็นความพยายามในการผสมผสานเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับวิชาสมัยใหม่ก่อให้เกิดการบูรณาการ หรือผสมผสานด้วยการพยายามในการที่จะใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จนหล่อหลอมให้เกิดเป็นการขัดเกลามนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการอันเนื่องมาจากพุทธธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่มีความเป็นนามธรรมสูงกว่าความรู้สมัยใหม่ ครอบคลุมวิชาวิทยาศาสตร์ทั้งธรรมชาติและสังคม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551)

หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการขัดเกลามนุษย์ มีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาทไม่เมาในชีวิต นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีสติปัญญา ความแกล้ว ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมชาติของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่

ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพในตัวเอง เราจึงจะต้องดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม โดยอาศัยทั้งการมีศีล สมาธิ และสติปัญญาอันได้แก่ ข้อปฏิบัติหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหาเป็นขั้นลงมือทำการแก้ปัญหาไปตามขั้นตอน เป็นวิธีการอย่างละเอียดเพื่อแก้ปัญหา เช่น กำหนดวางวิธีการวางแผนงาน และรายการที่จะต้องทำให้ละเอียด จัดเป็นขั้นกำหนดวิธีการและรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เป็นจริยธรรมสายกลางที่สร้างปुरुชนให้เป็นอริยชน ประกอบด้วยองค์ธรรม 8 ประการ หรือมรรคมองค์ 8 คือ

1. สัมมาทิฎฐิ ความเห็นชอบถูกต้องตามหลักธรรม แยกอธิบายเป็น 2 ระดับ

1.1. ระดับโลกิยะ ได้แก่ การมีความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม คือเห็นว่าบุญบาปมีจริง ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีจริง มารดาบิดามีบุญคุณจริง หรือการมีความเชื่อว่าทำดีแล้วได้ดี ทำชั่วแล้วได้ชั่ว เป็นต้น

1.2. ระดับโลกุตระ ได้แก่การมีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง คือมีความเห็นตรงตามสภาวะหรือตามเหตุปัจจัย หรือปัญญาอันเห็นชอบในอริยสัจ 4 คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เห็นไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ของสังขารที่ปรุงแต่งค้ำกัน เข้าเป็นรูปร่างจากส่วนย่อยต่าง ๆ ความเป็นอนัตตาของสภาวะธรรม รู้ว่าอะไรเป็นอกุศลและอกุศลมูล อะไรเป็นกุศลและกุศลมูล หรือเห็นปฏิจจสมุปบาท คือเห็นว่าสภาวะธรรมทั้งปวงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น สรรพสิ่งเป็นเหตุเป็นผลกันเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เมื่อมีสิ่งนี้เป็นเหตุ จึงมีสิ่งนี้เป็นผลตามมา เป็นต้น

2. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ หมายถึงความคิดถึงนึกตรึกตรองที่ถูกต้องเป็นกุศลที่ประกอบด้วยมโนสุจริต เป็นไปใน 3 เรื่อง คือ

- 2.1. ความคิดนึกตรึกตรองที่ปลอดจากกาม
- 2.2. ความคิดนึกตรึกตรองที่ปลอดจากพยาบาท
- 2.3. ความคิดนึกตรึกตรองที่ปลอดจากการเบียดเบียน

3. สัมมาวาจา วาจาชอบ หมายถึงการใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่างถูกต้องตามหลักวาจสุจริต 4 คือ

3.1. ละเว้นขาดจากการกล่าวเท็จ คือไม่ยอมพูดปดเพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใด ๆ เป็นคนพูดคำสัตย์ ยึดมั่นในคำสัตย์ เป็นที่ไว้วางใจได้ ควรแก่การเชื่อถือ ไม่เป็นคนลวงโลก

3.2. ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ เป็นคนช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี

3.3. ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือพูดแต่คำนิมนวล สุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะเสนาะหู มีไมตรีและเป็นคำอันเป็นที่พอใจของคนส่วนมาก

3.4. ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือพูดถูกกาล พูดตามความเป็นจริง พูดคำที่มีประโยชน์ พูดถูกธรรม ถูกวินัย ถูกกฏกติกามารยาทของสังคม พรั่งพร้อมไปด้วยเหตุผล พอเหมาะพอควรและมีความหมาย เรียกว่ามีคำพูดประดุจขุมทรัพย์

4. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ หมายถึงการมีพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายอย่างถูกต้องตามหลักกายสุจริต 3 คือ

4.1. ละเว้นขาดจากการฆ่า การเบียดเบียนทำลายล้างผู้อื่น สัตว์อื่น

4.2. ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือเป็นคนที่ไม่เอารัดเอาเปรียบในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้โดยอาการแห่งขโมย

4.3. ละเว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม คือไม่เป็นคนประพฤติก่อล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ ไม่สำส่อนทางเพศ ไม่เป็นชู้กับสามีภรรยาผู้อื่น เป็นต้น

5 สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ หมายถึงการเว้นขาดจากมิจฉาชีพคือวิถีเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด หรือเว้นขาดจากมิจฉาวณิชชา การค้าขายที่ไม่ชอบธรรมก่อให้เกิดโทษ 5 อย่าง คือ การค้าขายอาวุธเครื่องประหาร การค้าขายมนุษย์ การค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร การค้าขายสิ่งเสพติดมีนเมาให้โทษ และการค้าขายยาพิษหรือเว้นขาดจากการมีอาชีพที่เบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น โดยประกอบแต่สัมมาชีพที่ตรงกันข้ามกับมิจฉาชีพ

6. สัมมาวายามะ พยายามชอบ หรือเพียรชอบ หมายถึงการมีความเพียรพยายามที่ถูกต้อง โดยเร่งระดมเพียรละความชั่ว สร้างและรักษาแต่ความดีตามหลักการสร้างความเพียรชอบ 4 คือ

6.1. เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในจิตใจตน

6.2. เพียรละกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป

6.3. เพียรทำกุศลธรรมหรือบำเพ็ญคุณความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้น

6.4. เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไป

7. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ หมายถึงการมีสติระลึกก่อนทำ พูด คิด หรือขณะทำ พูด คิด อยู่เสมอ เพื่อไม่ให้พลังเผละประมาทจนเป็นเหตุให้ทำชั่ว พูดชั่ว คิดชั่วอันเป็นอกุศลกรรม กล่าวในชั้นสูง ได้แก่การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงซึ่งเรียกว่า การเจริญสติปัฏฐาน 4 คือตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในตัวของคนเราที่สำคัญ 4 เรื่อง คือ กาย เวทนา จิต และสภาวะธรรม ว่าเป็นแต่เพียงกาย เวทนา จิต และสภาวะธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ที่จะเข้าไปกำหนดยึดมั่น ถือมั่น ซึ่งมีวิธีปฏิบัติหลายอย่างหลายขั้นตอน เช่น การกำหนดลมหายใจเข้า-ออก การกำหนดรู้ทันอริยาบถ การมีสติรู้ชัดจิตของตน เป็นต้น

8. สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ หมายถึงการมุ่งมั่นบำเพ็ญทำจิตให้มีภาวะแน่วแน่มั่นคงในอารมณ์ที่แสดงออกมาในทางกุศลโดยส่วนเดียวและสามารถข่มระงับนิวรณ์ไว้ได้ พร้อมทั้งจิตมั่นคงแน่วแน่มั่นในการประพฤติปฏิบัติธรรม ด้วยหลักการฝึกจิตให้เป็นสมาธิที่จัดลำดับเป็นขั้น

ตั้งแต่ชั้นหยาบ ๆ ไปจนถึงชั้นละเอียด ซึ่งมี 4 ชั้น เรียกว่า รูปฌาน 4 คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน เป็นต้น

ที่กล่าวมาทั้ง 8 หัวข้อข้างต้น คือ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นพระพุทธเจ้าตรัสให้เป็นแนวทางเพื่อให้เวไนยชนปฏิบัติตามเส้นทางที่เคยมีท่านผู้เดินทางถูกต้อง เคยเดินกันมาแล้วในกาลก่อน พระองค์ทรงค้นพบแล้วทรงเปิดเผยแก่มวลมนุษยและทรงทำหน้าที่แนะนำบอกทางนี้แก่เวไนยชน ดังนั้น มรรคมีองค์ 8 นี้จึงเป็นวิธีปฏิบัติของเวไนยชนที่จะทำให้เกิดผลตามกระบวนการหลักที่ประมวลความประพฤติปฏิบัติชอบหรือระบบจริยธรรมของมวลมนุษย์ อันจะเป็นแนวทางในการขัดเกลามนุษย์ในประเทศไทยอันเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา

การขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา

การขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนาเป็นการนำหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้หรือบูรณาการเข้ากับหลักการของศาสตร์สมัยใหม่สามารถอธิบายการปฏิบัติตนตามไตรสิกขาหรือ อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

1. กรณีเริ่มมีความรู้ความเข้าใจและความคิด (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ = อธิปัญญาสิกขา) จะต้องมีความเข้าใจหรือความเชื่อที่ถูกต้องตรงแนวทางเป็นพื้นฐานความเชื่อความเข้าใจที่ถูกต้องแล้วขยายไปที่การควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ = อธิศีลสิกขา) ให้อยู่ในสภาพที่พร้อมและเอื้อต่อการพัฒนาที่สูงขึ้น จากนั้นจึงฝึกฝนอบรมจิตใจ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ = อธิจิตตสิกขา) ซึ่งเป็นขั้นภายในละเอียดกว่าให้ได้ผลดีต่อไป โดยในระหว่างที่อบรมตามขั้นตอนต่าง ๆ นี้ องค์ประกอบแต่ละอย่างจะค่อยพัฒนาตัวมันเองและเสริมหรือเกื้อหนุนขั้นตอนนั้น ๆ ให้เพิ่มพูนและชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น องค์ประกอบทางปัญญา ในขณะที่ผู้ปฏิบัติ ฝึกฝนอบรมขั้นศีลหรือขั้นจิต ตัวปัญญาความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นทั้งพื้นฐานเดิมนั้นจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้น ชัดเจนขึ้น เกื้อหนุนให้องค์ประกอบด้านศีลและด้านจิตถูกต้องสมบูรณ์ขึ้น อาศัยศีลและจิตที่สมบูรณ์ ปัญญาจึงจะพัฒนาถึงขั้นรู้แจ้งเห็นจริง ทำให้หลุดพ้นจากอภิสวกิเลสทั้งปวง ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดกระบวนการฝึกฝนอบรม

2. กรณีเริ่มที่ควบคุมพฤติกรรม (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ = อธิศีลสิกขา) วิธีนี้เน้นไปที่การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจาอย่างจริงจัง อาศัยความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานเท่านั้น เมื่อศีลถูกต้องสมบูรณ์แล้วก็ก้าวเข้าไปสู่การฝึกฝนอบรมจิตใจ อันเป็นขั้นประณีตยิ่งขึ้นจนถึงระดับสุดท้าย คือ ทำให้ปัญญาแก่กล้าจนสามารถพ้นจากต้นเหตุอุปาทาน (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2553)

3. กรณีเริ่มฝึกฝนที่จิต (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ = อธิจิตตสิกขา) อาศัยความรู้ความเข้าใจพอเป็นพื้นฐานแล้วเริ่มฝึกอบรมจิตอย่างเข้มงวด ในระหว่างนั้นองค์ประกอบแต่ละอย่างจะค่อยเกิดขึ้นและเสริมเติมเต็มให้แก่กัน จิตเป็นสมาธิแน่วแนใสสะอาดแล้ว

พฤติกรรมหรือศีลก็จะเกิดขึ้นมาเอง เมื่อศีลสมาธิพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ปัญญาความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้วจะค่อย ๆ พัฒนาแก้ก้ำขัดเจนขึ้น เกื้อหนุนให้องค์ประกอบทางด้าน ศีลและสมาธิถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อาศัยศีลและจิตที่สมบูรณ์นั่นเอง ปัญญาก็สามารถรู้แจ้งเห็นจริงทำอสังวะให้หมดไปได้ในที่สุด

ทั้ง 3 กรณีเป็นการฝึกฝนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตให้สมกับที่พระพุทธศาสนามีหลักว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึกทางพระ เรียกว่า เป็นธรรมะ คือเป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ ข้อนี้ถือว่าเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาขึ้นมาก็เพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก หลักนี้เป็นแกนสำคัญของจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้จริยธรรมมีความหมายเท่ากับการศึกษา หรือสิกขาและเพราะเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ จริยธรรมจึงเป็นระบบที่มีความประสานกลมกลืน หลักการนี้ถือว่าความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่การฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่พัฒนาแล้วมนุษย์ก็ไม่ประเสริฐและมนุษย์นั้นเมื่อพัฒนาแล้วสามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง อันนี้เป็นข้อยืนยันของพระพุทธศาสนาว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้จนประเสริฐสุดเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง เมื่อมนุษย์ยังไม่พัฒนา ทำให้เกิดความแตกต่าง หรือเกิดความสับสนแล้วความแตกต่างก็กลายเป็นความขัดแย้ง ศักยภาพของการพัฒนาคือการทำให้คนสามารถทำให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสานเสริม การพัฒนามนุษย์อย่างนี้จะต้องมาประยุกต์เข้ากับการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมด

สรุปหลักไตรสิกขาได้ว่า ไตรสิกขาเป็นหลักการศึกษา 3 ประการเพื่อฝึกอบรมกาย วาจาใจให้เรียบร้อยและเจริญปัญญาให้ดังงาม เป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยศีลสมาธิและปัญญา เน้นการฝึกอบรมจากส่วนที่ง่ายไปหาส่วนที่ยากได้แก่ ส่วนที่ควรปฏิบัติและส่วนที่ควรเว้นจนติดเป็นนิสัยให้ฝึกปฏิบัติอย่างเต็มใจตั้งใจและคอยติดตามผลอยู่เสมอจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างถาวรและยั่งยืน (สุมน อมรวิวัฒน์, 2547)

สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการขัดเกลาทางสังคมผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนา เป็นการนำเสนอและมีวัตถุประสงค์เพียงการทดลองการนำเสนอบทความด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญาและอริยมรรคมีองค์ 8 ศาสตร์ทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสังคมตะวันตก ซึ่งได้แก่การขัดเกลามนุษย์ให้มีความรู้ ทักษะ และความสามารถมาเป็นกระบวนการขัดเกลามนุษย์ในองค์กรซึ่งควรมีการตรวจสอบและพัฒนาจริยธรรมคุณธรรมของตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยมีการบันทึกกิจกรรมที่ได้กระทำแต่ละวันทำให้ได้ข้อมูลเพื่อใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการบันทึกข้อมูลการปฏิบัติ หรือกิจกรรมที่ได้กระทำเหมือนการปฏิบัติธรรมโดยวิธีนั่งสมาธิ เนื่องจากในขณะจิตกำลังทบทวนสิ่งที่ได้กระทำเหมือนเป็นการพิจารณาตัวเอง

พิจารณาการกระทำดีและไม่ดี ในขณะที่จิตพิจารณาก็จะเกิดสมาธิและเมื่อได้พิจารณาตนเองแล้ว ก็สามารถเข้าใจตนเองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ ซึ่งเป็นเสมือนเกิดปัญญาในการนำพาชีวิตผ่านพ้นทุกข์ได้ โดยจะก่อให้เกิดเป็นการมีคุณสมบัติของทรัพยากรมนุษย์ที่ดี มีการยึดและปฏิบัติตามหลักทุกข์ได้ คือ สภาพที่ทนได้ยาก ภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สภาพที่บีบคั้น ได้แก่ ชาติ (การเกิด) ชรา (การแก่) มรณะ (การตาย การสลายไป การสูญสิ้น) การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวังในสิ่งนั้น กล่าวโดยย่อ ทุกข์ ก็คือ อุปาทานขั้นต้น หรือขั้นต้น 5 โดยจะก่อให้เกิดคุณสมบัติของทรัพยากรมนุษย์ที่ดี มีการยึดและปฏิบัติตามหลักศาสนาและการเป็นคนดี คนเก่งในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. (2547). สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิราภา ธรรมไพศาล. (ม.ป.ป.). หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม. อุบลราชธานี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 29.
- ดำรง ฐานดี. (2522). สังคมวิทยา-มานุษยวิทยาเบื้องต้น. พระนคร: โรงพิมพ์รามคำแหง.
- นิยพรรณ วรรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. (2529). มานุษยวิทยากับการศึกษาภาคติชวบ้าน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระครูอุทุมพรภักทธรรม กตปุญโญ (ผ่องผัน) และพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ. (2563). ความสัมพันธ์ของดนตรีกับการขัดเกลาทางสังคมกับแนวคิดการขัดเกลาทางสังคมในพระพุทธศาสนา. *Journal of Buddhist Education and Research*, 6(2), 358-369.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพิชญพล สุวณฺณรูป (รูปทอง). (2558). การขัดเกลาสังคมโดยองค์การศึกษาในพระพุทธศาสนา. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์. (2529). จิตวิทยาสังคมร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: สยามศึกษา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิชัย ภูโยธิน และคณะ. (2551). หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-ม.6 (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). การบริหารจัดการแนวพุทธ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพัตรา สุภาพ. (2536). สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2547). กัลยาณมิตรนิเทศ. กรุงเทพมหานคร: ดับบลิว.เจ.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2553). คำบรรยายพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: สถาบันสื่อธรรม.